

Аннотация

Шатилова Е. С. Способы речевого воздействия в аспекте реализации текстовых категорий.

В статье проведен анализ способов речевого воздействия. Исследованы средства выражения ряда текстовых категорий, связанных с манипулированием сознанием человека. Определены основные способы устного и письменного воздействия на аудиторию.

Выделены лингвистические и логико-риторические средства, способствующие достижению эффекта убеждения, побуждения или внушения. Эти средства объединены в понятие текстовых категорий аргументативности, суггестивности и императивности.

Выяснено, что исследуемые категории комбинируются в тексте, однако существуют несколько независимо друг от друга.

Ключевые слова: текстовая категория, аргументативность, императивность, суггестивность.

Summary

Shatilova O. S. Methods of speech influence in the aspect of implementation of the text categories.

The article analyzes the methods of speech influence. Abstract means of expression of a number of categories of text associated with the manipulation of the human mind. It identified the main ways the language of human exposure.

Highlighted linguistic and logical-rhetorical means to facilitate the achievement of the effect of persuasion, suggestion or motivation. These tools are combined in the concept of text categories argumentative, suggestive and imperative.

It was found that the category combine the text, but there are several, independently of each other.

Keywords: text category, argumentative, imperative, suggestive.

УДК 81'27:342

О. В. Шевчук-Клюжева

Національний авіаційний університет

МОВНА ПОЛІТИКА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВЖИВАННЯ ТЕРМІНА

Реферат. У статті розглядається одне із ключових понять соціолінгвістичної терміносистеми, а саме – «мовна політика». Подається ціла низка поглядів провідних зарубіжних та вітчизняних дослідників на це поняття.

Поряд із терміном «мовна політика», у статті міститься характеристика нових для української гуманітарної науки термінів «мовний менеджмент» та «мовне планування» як складових загальнонаціональної мовної політики.

У статті пропонується розмежовувати вживання терміна «мовна політика» у соціолінгвістичній (або загальномовознавчій) площині та у законодавчо-правничій.

Ключові слова: соціолінгвістика, мовні проблеми, білінгвізм, мовна політика, мовний менеджмент, мовне планування.

Сьогодні соціолінгвістика як наука, що вивчає соціальну природу мови, взаємодію мови і суспільства, мала б посідати, якщо не головне, то принаймні визначальне, місце у загальнонаціональному гуманітарному дискурсі, враховуючи величезну кількість мовно-культурних викликів, із якими стикається наша держава, загрозливий та руйнівний стан масової українсько-російської двомовності. На жаль, в Україні дослідження тем соціальної лінгвістики, попри всю їхню необхідність та важливість, залишаються предметом зацікавлень невеликої кількості вчених-ентузіастів, які презентують їх широкому загалу, а не цілеспрямовані дії державних інституцій. На разі немає ані академічного підручника із соціолінгвістики, ані термінологічних словників цієї галузі знань. Попри такі не дуже сприятливі обставини,

поняттєво-термінологічний апарат соціолінгвістики активно використовується в різних сферах, зокрема й у законодавчій, що, звичайно, з одного боку, є дуже позитивним моментом, оскільки підтверджує необхідність належного опрацювання соціолінгвістичних питань, а з іншого – може викликати суперечки, оскільки відсутні навіть загальноприйняті визначення термінів саме в українській соціолінгвістичній терміносистемі: ми або користуємося перекладами визначень базових понять, або маємо відшукувати різні думки лінгвістів у численних статтях, тезах доповідей, інтерв'ю.

Актуальність теми статті зумовлена потребою розвитку категорійної бази української соціолінгвістики щодо матеріалу мовної ситуації в Україні.

Очевидно, що до базових понять соціолінгвістики належить термін «мовна політика». Як відомо, термін «мовна політика» не є новим у науковому обігу. Змістове навантаження досліджуваного терміна, як показує аналіз наукових праць, залежить від поглядів їх авторів на можливість, доцільність і способи проведення мовної політики. Вважається, що вперше його було вжито Дж. Фішманом у 1970 р. [8; 116]. Мовні питання та проблеми як не лише лінгвістичні, але й соціально-культурні, часто цікавлять дослідників у політичному спектрі, що відображено у працях К. Істмана, А. Мейє, Н. Мечковської, Ю. Шевельова, Л. Масенко та інших. Мовна політика як наукова проблема в Україні тривалий час не могла бути реальним об'єктом досліджень, зважаючи на колоніальний стан перебування України у складі СРСР, і як зазначають деякі дослідники про радянський період: «Суто філологічне питання мало політично-репресивне забарвлення» [2; 10].

Якщо трошки заглибитися в історію питання, то ми маємо зазначити, що у мовознавчій спільноті наявні діаметрально протилежні погляди на тлумачення мовної політики. Так, класик лінгвістичної науки Ф. де Соссюр свого часу відстоював позицію заперечення проведення мовної політики. Учений виходив із того, що властивістю мовного знака є довільність і тому «мовний акт, якщо його можна так назвати, має характер найменш усвідомленої, найменш обміркованої задалегідь дії» [5; 41]. Продовжуючи свою думку, Ф. де Соссюр зазначає, що нема ніяких раціональних обґрунтувань для подібності звука і букви, слова і поняття, а отже, «мовна діяльність не регулюється якими-небудь людськими нормами; людський розум не може постійно коригувати і спрямовувати її і не робить цього» [5; 97]. Подібну думку дотримуються й деякі сучасні мовознавці. Так, Н. Мечковська зазначає, що «найбільш глибокі мовні сутності – фонологія, граматики, основний словниковий фонд – недосяжні для вольового впливу на мову» [4; 242]. Тобто, якщо говорити про мовну політику з огляду на це, то вона має, вочевидь, певні межі своєї реалізації. Однак кількість прихильників можливості й доцільності проведення мовної політики значно переважає кількість тих, хто заперечує цей факт. Осмислення зв'язку мови та політики актуалізувалося в минулому столітті. Такий взаємозв'язок чітко окреслив французький лінгвіст А. Мейє ще в 1918 р., коли назвав боротьбу за мову символом боротьби за владу. Дещо спрощено трактує мовну політику дослідник А. Шайкевич як «свідоме втручання в будівництво літературної мови з боку держави називається мовною політикою» [7; 179], не враховуючи при цьому всієї глибини та концептуальності поняття.

«Малій енциклопедія етнодержавознавства» подає таку дефініцію терміна «мовна політика» – «сукупність ідеологічних настанов, нормативних актів та практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мови в певному напрямі» [3; 533]. На нашу думку, у такому визначенні цього соціолінгвістичного терміна замало лінгвістичної складової. Майже співзвучним із попереднім є визначення мовної політики, що міститься в Енциклопедії «Українська мова»: «сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи в певному напрямі» [6; 328].

Харківські дослідники О. Куць та В. Заблоцький у своїй роботі «Мовна політика в Україні» наголошують та тому, що «мовну політику» варто розглядати як діяльність суб'єктів етнополітики (держави, етноспільнот, політичних партій тощо), спрямовану на вирішення національно-мовних інтересів, гармонізації національних відносин та зміцнення стабільності поліетнічного суспільства [2; 13-14].

Безперечно, що поняття «мовна політика» є дуже ємним і, напевно, претендує на деяку концептуальність. Тож, на нашу думку, термін «мовна політика» варто розглядати у двох площинах, і, відповідно, послідовно дотримуватися подібного розмежування. Ми маємо чітко

усвідомлювати для себе, про що ми говоримо – про «мовну політику» як соціолінгвістичний термін, що, очевидно, буде вужчим у визначенні за «мовну політику» у політично-законодавчому вимірі. Подаючи визначення терміна «мовна політика» у соціолінгвістичній терміносистемі, потрібно концентрувати увагу саме на тому, що цей термін передбачає повний опис і характеристику наявних (або відсутніх) у певній державі конкретних механізмів впровадження політичних ідей та концепцій, що безпосередньо стосуються побутування мови (мов) у суспільстві, або його частині. Говорячи про «мовну політику» із політичного та законодавчо-правничого погляду, ми маємо зосереджуватися вже на змістовому аспекті цього поняття, тобто політичних ідей і концепціях реалізації мовного питання, що спиратиметься на чинні нормативно-законодавчі акти.

Щодо складових мовної політики, який переводять соціолінгвістичний термін «мовна політика» до категорії конкретних дій, то тут варто дещо зазначити про «мовне планування» та «мовний менеджмент», які, по суті, є рушійною силою адекватних механізмів впровадження конкретних ідей, підходів та стратегій реальної мовної політики держави. У радянський період активно вживався термін «мовне будівництво», що є синонімом терміна «мовне планування». Починаючи з другої половини ХХ століття, можемо говорити про класичне визначення, що є загальноприйнятим у європейській спільноті, змістового навантаження «мовного планування» як цілеспрямованої активної діяльності щодо впливу на функціонування, структуру чи вивчення мов або діалектів у мовній спільноті. Нерідко таке планування асоціюється з урядовим плануванням, але тут варто зазначити, що також до подібного планування залучаються різноманітні неурядові (громадські) організації або навіть окремі особи. Цілі мовного планування відрізняються в залежності від багатьох факторів, але зазвичай передбачають прийняття рішень та їх можливі наслідки для сфери комунікації. Термін «мовний менеджмент» («мовне управління»), на відміну від «мовного планування», є дещо абстрактним і передбачає реалізацію певних дій, що впливають із загальнодержавного мовного планування та підпорядковані довготривалій стратегії мовної політики. «Мовний менеджмент» може бути двох рівнів – індивідуальний, що пов'язаний із управління міжособистісної комунікації задля підвищення її ефективності; та інституційний, тобто аналіз мовних проблем і управління мовною ситуацією на рівні держави. На загальнонаціональному рівні ми маємо говорити про інституційний мовний менеджмент як систему чітких і конкретних дій.

Отже, варто сказати, що запропонування викінченого визначення терміна «мовна політика» на сьогодні не є можливим, оскільки це питання безпосередньо пов'язано із цілою низкою суміжних питань, нерозв'язаних власне-українських мовно-політичних та мовно-культурних проблем, що переслідують нашу державу вже не одне десятиліття.

Список використаної літератури

1. Аверченко С. Державна мова: Проблема реальна чи віртуальна? / С. Аверченко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klichko.org/ua/team/blogs/users/derzhavna-mova-problema-realna-chi-virtualna>.
2. Куць О.М. Мовна політика в Україні [текст] / О. Куць, В. Заблоцький. – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2007. – 297 с.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / [ред. кол. Ю.І. Лимаренко]. – К.: НАН України, 1996. – 942 с.
4. Мечковская Н.Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков [текст] / Н. Мечковская – М.: Флинта, 2001. – 312 с.
5. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике / Ф. де Соссюр. – М.: Изд. группа «Прогресс», 2000. – 280 с.
6. Українська мова. Енциклопедія. Видання друге, виправлене та доповнене – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. – 833 с.
7. Шайкевич А.Я. Введение в социолингвистику [учебник] / А. Шайкевич. – М.: Росс. открытый ун-т (РОУ), 1995. – 304 с.
8. Fishman J.A. Who Speaks What Language to Whom and When // The Bilingual Reader. – L.; N.-Y., 2000. – P. 89 – 106.
9. Giger M., Sloboda M. Language management and language problems in Belarus: education and beyond / M. Giger, M. Sloboda // The international journal of bilingual education and

Аннотация

Шевчук-Клюжева О. В. Языковая политика: особенности определения и использования термина.

В статье анализируется один из ключевых для социолингвистической терминологической системы термин, а именно – «языковая политика». Автор подает разные определения зарубежных и украинских исследователей. В статье рассматриваются новые для украинской гуманитарной науки термины – языковое планирование и языковой менеджмент – как составляющие национальной языковой политики.

Ключевые слова: социолингвистика, языковые проблемы, билингвизм, языковая политика, языковое планирование, языковой менеджмент.

Summary

Shevchuk-Kliuzheva O. V. Language policy: definition features and use of the term.

The article analyzes one of the key concepts of sociolinguistic terminology, namely Language Policy. The author takes different definition of Language Policy leading foreign and Ukrainian researchers. The article describes new for Ukrainian humanities terms - Language Planning and Language Management - as components of the National Language Policy.

Keywords: sociolinguistics, language problems, bilingualism, language policy, language planning, language management.

УДК 811.161.2'367

Л. В. Шитик

*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ЗНАЧЕННЄВИЙ СИНКРЕТИЗМ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ СТРУКТУРИ

Реферат. Статтю присвячено дослідженню репрезентантів внутрішньорангової спільнокатегорійної синхронної перехідності – складнопідрядних речень, що демонструють значеннєвий синкретизм. Описано специфіку синкретичних складнопідрядних речень розчленованої структури, проаналізовано їхні різновиди, умотивовано логічність їх кваліфікації як синкретичних утворень. Обґрунтовано значеннєвий синкретизм складнопідрядних речень, суть якого полягає в поєднанні семантико-синтаксичних відношень складнопідрядних одного структурного типу – нерозчленованої або розчленованої структури. Виявлено чинники, що вможливають синкретизм аналізованих конструкцій: специфіка сполучних засобів, лексичне наповнення предикативних частин, подвійні синтаксичні зв'язки, лексико-граматичні особливості присудка (або недиференційованого головного члена) головної частини. Виокремлено й проаналізовано такі різновиди синкретичних складнопідрядних речень розчленованої структури: цільово-причинові, причиново-цільові, кількісно-наслідкові, умовно-часові, часово-умовні, часово-причинові, порівняльно-причинові, порівняльно-причиново-цільові, умовно-причинові, порівняльно-допустові, порівняльно-кількісні, кількісно-причинові.

Ключові слова: синхронна перехідність, синкретизм, формальний синкретизм, значеннєвий синкретизм, формально-значеннєвий синкретизм, синкретичні складнопідрядні речення розчленованої структури.

Постановка проблеми. У синкретичних складнопідрядних реченнях основні елементи структурної схеми (опорні слова, сполучні засоби, співвідносні вказівні слова) виявляють себе по-різному, оскільки репрезентують різні компоненти складної семантики, а тому лексико-семантичне оформлення предикативних частин може не підтримувати семантику структурної схеми. Синтез диференційних ознак у синкретичних складних реченнях може бути не лише